

תספורת בימי ספירה

תספורת ביום ו' כשחל ג' ימי הגבלה ביום ראשון

יש להסתפק האם מותר לגלח ביום ששי כששלשת ימי הגבלה מתחילים ביום ראשון (כמו השנה). ויש לדון מצד האיסור להתגלח בימי הספירה, ויש לדון גם מצד המנהג (על פי צוואת רבי יהודה החסיד אות מח) שלא להסתפר בר"ח, שהרי אם יום א' של ג' ימי הגבלה הוא יום ראשון אז יום ששי הוא ר"ח סיון, וכבר כתב המ"א (סימן רס, בהקדמה) והמשנ"ב (ס"ק ז) שלא מסתפרים בר"ח אפילו כשחל ביום ו'.

ר"ח סיון שחל ביום א'

הנהגה דנו הפוסקים בר"ח סיון שחל ביום ראשון האם מותר להסתפר בע"ש, דעת הפרמ"ג (א"א תצג, ה) שמותר, דכמו בל"ג בעומר שחל ביום א' דמותר בערב שבת, הוא הדין כאן. ומביא דברי הפר"ח (אות ג ד"ה כתב) שר"ח אייר שחל באחד בשבת אין לגלח בערב שבת, וכתב הפרמ"ג שאיני יודע מנא ליה.

עוד כתב דגם לדידיה י"ל ר"ח סיון עדיף טפי, שפוסקין תו מלהתאבל. אבל כתב שמנהגינו (להסתפר בר"ח סיון) לא ברור, כי מהט"ז (ס"ק ב) משמע דמיקל לאחר ל"ג בעומר בתספורת, (דהיינו כהמנהג שנוהגין אבילות מפסח עד ל"ג בעומר), ואנו נוהגין איסור. וממג"א משמע דמג' ימי הגבלה מותר, לא מראש חדש סיון, (ר"ל שנוהגין אבילות מר"ח אייר עד יום א' של ג' ימי הגבלה), וכתב שצריך ליישב מנהגינו שנוהגין היתר מר"ח סיון לחשוב הל"ג יום.

אבל עי' בספר חכמת שלמה (תצג, ב) שמביא דברי הפרמ"ג וחולק עליו משום שעיקר טעם הרמ"א (תצג, ב) שאם חל ל"ג בעומר ביום ראשון, שנוהגין להסתפר ביום ו' לכבוד שבת, הוא משום שאם לא יסתפר ביום א' מחמת אונס נמצא שגם בשבת הבא יהיה בנוול, נמצא שהוא מנוול שני שבתות, ומשו"ה התירו כבר מע"ש, וממילא היכא שחל ר"ח סיון ביום א' שלפי המנהג מותר לו להסתפר אח"כ, אין כאן חשש שלא יסתפר עד שבת הבא, ולכן אסור להסתפר ע"ש.

עוד טעם כתב לחלק, דרק בל"ג בעומר דהוי היתר גמור התירו גם לפניו בסמוך, משא"כ ר"ח שאין ההיתר ברור כלל, אז די בזה שתסתפרים ביום ר"ח עצמו, ואין להתיר מחמתו ביום ו'.

ולכאורה יש נ"מ בין הטעמים במקרה דידן שחל יום א' של ג' ימי הגבלה ביום ראשון, שלפי הטעם שלא יהיה בניווול ב' שבתות אז כאן אין היתר כמו בר"ח סיון, שמיום א' של ג' ימי הגבלה מותר להסתפר, אבל לפי הטעם שדווקא התירו בל"ג בעומר משום דהוי היתר ברור, אז גם כאן הוי היתר ברור. אבל משמע מדבריו שנוקט כעיקר הטעם הראשון, ולכן לדבריו יש להחמיר.

להסתפר ביום ו' לנוהגין אבילות עד ל"ג בעומר

ולפי דברי מהרש"ק יצא חומרא גדולה, שרק לאלו שנוהגין מנהג אבילות מר"ח עד ג' ימי הגבלה הותר להם להסתפר ביום ו' היכא שחל ל"ג בעומר ביום ראשון, דאולי לא יסתפרו ביום א' ויהיה בניווול שני שבתות, אבל לפי המנהג שנוהגין אבילות רק עד ל"ג בעומר ולאחריו מותר, א"כ הוי כמו ר"ח סיון שחל ביום א' שהיות ויש הרבה זמן עד שבת הבא אין חשש שלא יסתפר, וא"כ אסור להסתפר ביום ו'. וכן שמעתי שהורה הגריש"א זצ"ל. (ועי' לקמן מה שהבאנו בשם הגרמ"פ זצ"ל).

עוד מביאין בשם הגריש"א זצ"ל שאסור לבני ירושלים להסתפר ביום ו' היכא של"ג בעומר חל ביום א', והוא משום ד"מנהג ירושלים", (הובא בלוח א"י מהגרי"מ טוקיצינסקי), הוא לא להסתפר כל הספירה עד ר"ח סיון, חוץ מל"ג בעומר, ולפי המנהג גם בל"ג בעומר שחל ביום ראשון אין מסתפרין אלא בל"ג בעומר עצמו.

אבל כבר כתבו שלמעשה היום אין מנהג כזה בירושלים.

זלזול דשבת

ויש עוד סברא למה מותר להסתפר בע"ש היכא שחל ל"ג בעומר ביום ראשון, והוא מה שכתוב בקונטרס

"לתורה ולהוראה" (חוברת ב) בשם הגרמ"פ זצ"ל, שאם יסתפר ביום ראשון, משום שהוא ל"ג בעומר, יהיה זלזול לכבוד שבת, שבשביל ל"ג בעומר שאינו כ"כ יו"ט הוא מסתפר, ואינו מסתפר בשביל שבת שקדושתו יותר חמור.

ולפי"ז כתב שאסור להסתפר ערב שבת היכא שג' ימי הגבלה מתחיל ביום ראשון, דשם ליכא זלזול משום שהטעם שמסתפר ביום ראשון אינו משום שהוא יו"ט אלא שהסתיים ניהוג האבילות, ולכן אין כאן בזיון לשבת. וכתב הגרמ"פ שהגע בעצמך האם אבל ל"ע שסיים השלושים ביום א' הנאמר שמותר להסתפר ביום ו' משום זלזול דשבת, אלא כנ"ל דזה שמסתפר ביום א' אינו אלא משום דסיים אבילותו, ולכן אינו בזיון לשבת, שאינו מסתפר ביום ו' שאז היה אבילות עדיין בתוקפו.

ולפי"ז שוב יהיה נ"מ בין מי שנוהג אבילות עד ל"ג בעומר, דאז ליכא בזיון, שהטעם שמסתפר בל"ג בעומר יאנו אלא משום שהסתיים האבילות, וממילא אסור לו להסתפר ע"ש, לבין מי שנוהג אבילות מר"ח אייר עד ג' ימי הגבלה ומסתפר בל"ג בעומר, משום דהוי יו"ט, דמותר לו להסתפר ביום ו' משום זלזול דשבת.

אבל מסתימת הפוסקים משמע שההיתר של הרמ"א קיים גם לאלו שנוהגין דיני אבילות רק עד ל"ג בעומר. וצ"ל שההיתר מבוסס על זה שאם יסתפר ביום ראשון ולא בע"ש יהיה זלזול לשבת, ולא משנה א"כ מה סיבה שמסתפר ביום ראשון. אבל לפי"ז עדיין יש קושיית הגרמ"פ למה זה שונה ממי שסיים השלשים ביום ראשון.

שוב ראיתי שהגרשז"א זצ"ל (הלי"ש ספיה"ע יא, כד) פסק שמותר להסתפר ביום ששי אם חל יום א' של ג' ימי הגבלה ביום ראשון משום כבוד שבת, מידי דהוי אל"ג בעומר שחל ביום ראשון. (לאילו שאינם מקפידים על רבי יהודה החסיד). ועי"ש (הערה 94) שהסביר שאע"פ שיש לחלק דשם הבזיון הוא בזה שמכבד "חג" של ל"ג בעומר ואינו מכבד השבת, (כחילוקו של הגרמ"פ), אבל כמו שמותר לאבל להתרחץ ביום ששי היכא שהשלושים נגמרים בשבת, משום שיהיה מותר לו מיד במוצ"ש והוי בזיון לשבת, ה"נ בעניינינו.

והעירו שם שלענין ג' סיון לא הותר אלא בבוקר א"כ אינו דומה לאבל שנשלם השלשים בשבת. ויש להעיר עליהם שהרי גם בל"ג בעומר לא יהיה מותר אלא מהבוקר (לפי הרבה אחרונים) ובכל זאת התיר שם הרמ"א להסתפר בע"ש משום כבוד שבת.

היתר מהר"ם לאבל שחל ל' בשבת להתרחץ ע"ש

ונראה ליישב ובהקדם דברי מהרי"ו (חידושי דינין והלכות למהר"י ווייל סימן נא), שהם המקור לפסק הרמ"א, דיעוין שם שמבסס ההיתר להסתפר ביום ו' על מה שהתיר מהר"ם לאבל שאירע יום ל' בשבת לרחוץ ביום ו', כיון דליכא אלא מנהג בעלמא מה שנהגו שלא לרחוץ תוך ל'.

ועי"ש שהוא עצמו מקשה שאינו דומה משום של"ג בעומר הוא ביום א'. ונראה שקושייתו היה שאולי רק באבל התירו משום שמותר מיד במוצאי שבת משא"כ בל"ג בעומר. ועל זה תי' דמ"מ הכא ליכא אפילו מנהג אלא מקצת בני אדם מחמירים. ר"ל שכמו שהתיר מהר"ם היכא שחל יום ל' בשבת משום דאינו אלא מנהג, ה"נ יש להתיר בל"ג בעומר אפילו אם חל ביום א' הואיל ואינו מנהג גמור.

לפי"ז מיושב דברי הגרשז"א זצ"ל, שאע"פ שאין מסתפרים אלא ביום ראשון בבוקר, בכל זאת התירו להסתפר ביום ששי משום שכל המנהג לא להסתפר אינו מנהג, אלא מקצת בני אדם מחמירים.

ומיושב נמי קושיית הגרמ"פ מהא שאין מסתפרים ביום ו' לאבל שהשלשים מסתיימים ביום א', משום דשם הוי מנהג גמור ולא התירו ביום ו' היות ואינו מסתפר מיד ליל מוצש"ק. אבל לפי"ז יש לדון שכהיום שזה מנהג קבוע, למה מותר להסתפר ביום ששי, אפילו בל"ג בעומר שחל ביום ראשון.

ועי' במהרי"ל (מנהגים דיני הימים שבין פסח לשבועות אות ח') שחולק על מהרי"ו וגם אם חל ל"ג בעומר ביום א' לא התיר לגלח בערב שבת דלפניו. ומביא ראיה מאבל שחל שלשים שלו בשבת מגלח בע"ש, ואם כלו הל' באחד בשבת אסור לגלח בערב שבת, ה"נ לא שנא, ושניהם שוים דשניהם רק מנהגא. כנראה

שמהרי"ל לא רצה לקבל את החילוק של מהרי"ו בין שלשים לספירה, ולכן הוא דימה אבילות של ספיה"ע להיכא שנגמר השלשים ביום ראשון שאין מסתפרין ביום ששי, משום שליכא בזיון של שבת הואיל ואינו מסתפר עד יום ראשון בבוקר.

תגלחת בר"ח שחל ביום ה' - ו'

אלא דעדיין צריכים לדון מצד תספורת בר"ח, והנה המג"א (סי' רס בהקדמה) מביא שהב"ח כתב בשם מהרש"ל שיש להספר בע"ש ולא ביום ה' שאין ניכר שעושה לכבוד שבת, ותמה עליו דמשנה שלימה שנינו (פ"ב ופ"ד דתענית) ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, ופרש"י דרך רוב בני אדם לספר בה' ולא בע"ש מפני טורח שבת, ואפשר דמ"מ מצוה מן המובחר בע"ש אלא שאנשי מעמד לא היו פנוים בע"ש. ומיד אח"כ מביא המג"א דיש מקומות שאין מגלחים בר"ח אפילו חל ביום ו', כי כן צוה ר"י החסיד.

ושמעתי פעם שהגר"י קמינצקי זצ"ל הק' על הקשר בין שני הדינים במ"א, א' שיכול להסתפר לכבוד שבת גם ביום ה', ב' שלא מסתפרים בר"ח אפילו בערב שבת. והסביר הגר"י שכל הסיבה שאנחנו מחמירים כרבי יהודה החסיד אפילו בע"ש הוא משום שיש לו אפשרות להסתפר ביום ה', יום לפני ר"ח, ויקיים כבוד שבת וגם החומרא של ר"י החסיד, אבל במקרה שלא שייך להסתפר ביום חמישי כגון שגם יום ה' הוא ר"ח, אז מותר להסתפר לכבוד שבת אפילו בר"ח. (ועי' בהמשך דברינו ראייה לדבריו מדברי המשנ"ב).

ר"ח אייר שחל בשבת

כתב המשנ"ב (תצג, ה) שאף להנהגין איסור גם עד ר"ח אייר, מ"מ אם חל ר"ח בשבת כיון שיש כאן תוספת שמחה שבת ור"ח, יש להתיר להסתפר בע"ש מפני כבוד השבת, וגם לישא אשה בו ביום כיון שעיקר הסעודה יהיה בשבת ור"ח.

וכבר הקשו שהמשנ"ב סותר את עצמו ממה שכתב (סי' רס) להחמיר לא להסתפר בר"ח אפילו ביום ששי, א"כ איך התיר להסתפר בע"ש, הרי אם ר"ח אייר חל בשבת אז ר"ח הוא יום ששי ושבת. אבל לפי הגר"י ניהא שכאן הרי א"א היה לו להסתפר ביום ה' משום שהיה נוהג בו אבילות, א"כ הוי כמו שחל ר"ח ביום ה' וביום ו', שהתיר הגר"י להסתפר ביום ו' לכבוד שבת, משום שא"א שענין אחר. (שוב ראיתי שכ"כ בספר אמת ליעקב על שו"ע).

שו"מ בשו"ת אג"מ (או"ח ו, לו) שכ"כ וז"ל, ואין בר"ח אייר שחל בע"ש ובשבת שום איסור לאותן שזוהרים בצוואת ר' יהודה החסיד שלא להסתפר בר"ח אף לכבוד שבת, דבכה"ג מודים דמסתפרים כיון שלא היה יכול להסתפר מקודם לפי מנהגו.

אבל העיר תלמידי היקר שיש לדחות הראיה, דאולי כמו שכבוד שבת ור"ח דוחה הנהגת אבילות, ה"נ דוחה צוואת הרי"ח, ורק כבוד שבת בעלמא אין בו כח לדחות, כמו שאינו דוחה אבילות.

ולפי"ז גם היכא שחל יום ראשון של ג' ימי הגבלה ביום א', שלפי הפרמ"ג מותר להסתפר ביום ו', מותר גם אם הוא ר"ח, שהרי גם אז אין לו את האפשרות להסתפר ביום ה', שעדיין נוהג אבילות של ימי הספירה.

תספורת ביום ה' כשחל ר"ח אייר בשבת

אבל אין זה דעת כל הפוסקים, דיעויין בספר שיירי כנה"ג (סי' תצג) שהיכא שחל ר"ח אייר בשבת שלא לו שמקפידים כרבי יהודה החסיד לא להסתפר בר"ח, מותר להם להסתפר ביום ה', דהוי גם לכבוד שבת. הרי לן שס"ל שאלו שמקפידים לא לגלח בר"ח אפילו בע"ש, אין נ"מ אם היה אסור ביום ה'.

אבל אינו ראייה משום דס"ל שגם ביום חמישי הוי מספיק כבוד שבת שאפשר לדחות האבילות. והמשנ"ב חולק וסובר שאע"פ שתספורת ביום חמישי נחשב לכבוד שבת, אבל אינו מספיק לדחות מנהג אבילות.

ועי"ע בספר בין פסח לשבועות (פרק י' הע' ז) ששמע מהגר"ח קניבסקי שליט"א שבשנת תשל"ה שחל ר"ח אייר בשבת, לא היקל אביו להסתפר בע"ש משום שחשש לצוואת רבי יהודה החסיד. משמע שלא הסתפר גם ביום חמישי, א"כ מבואר שאפילו שלא אפשר ביום חמישי עדיין הקפיד על צוואת רי"ח.

וכן שמעתי בשם הגריש"א זצ"ל לענין ר"ח סיון שחל ביום ששי, (ומקפידים כמנהג ירושלים הנ"ל) שלא התיר להסתפר לאלו שמחמירים כרבי יהודה החסיד, אע"פ שהיה אסור להם ביום חמישי.

אבל מה שמביא בהערות לספר הלי"ש (שם הע' 90) ראייה מהחת"ס שלא התיר להסתפר בר"ח משום צוואת הרי"ח אע"ג שלא היה מותר יום לפני, אינו אלא טעות גמור שאינו מדובר בע"ש, וכל היתר הוא שלכבוד שבת היכא שאין לו עצה אחרת אינו חייב להחמיר כדברי הרי"ח.

תספורת בר"ח אייר

כתב הב"י (סימן תצג) שיש נוהגים להסתפר בר"ח אייר, לפי שר"ח הוא כמו יו"ט ואין לנהוג בו דבר שהוא משום אבלות. אבל כתב שכיון שלא נהגו רוב העולם כן טעות הוא בידם. ואפשר שיצא להם כן ממה שכתב הרי"י נ' שועיב בשם התוס' שמה שאמרו ל"ג לעומר אינו כמו שנוהגים, אלא שלשים ושלשה יום כשתסיר שבעת ימי הפסח, ושבע שבתות, ושני ימים של ר"ח, שהם ששה עשר ימים שאין אבלות נוהג בהם, נשארו מן הארבעים ותשעה יום שלשים ושלשה יום, ומפני שראו שם דשני ימים של ר"ח אין אבלות נוהג בהם נהגו בהם היתר. אבל שיבוש הוא, דלא אמרו דשני ימים של ר"ח אין אבלות נוהג בהם אלא לנוהגים איסור תספורת עד עצרת, דבלא שני ימים דר"ח משכחת שלשים ושלשה יום, אבל לדין דלא נהגינן איסור אלא עד ל"ג יום בעומר בלבד כל שלשים ושלשה יום אסור להסתפר ואפילו בר"ח.

אבל בשו"ת רדב"ז (ב, תרפז) חולק על הב"י ומצדיק המנהג. ע"ש שכתב שהוא עצמו מסתפר כל חדש ניסן ור"ח אייר, וכן נהגו רוב העולם, והטעם כיון שהם אסורים בהספד ובתענית אין אבלות זה שהוא תלוי במנהג נוהג בהם. ומה שכתוב בב"י שמנהג זה הוא בטעות אינו נכון כלל, דאפילו לדין שאין אנו נוהגינן איסור התספורת אלא עד ל"ג בעומר, מ"מ ר"ח אינו בכלל האיסור כיון שהוא אסור בהספד ובתענית, שהרי עיקר איסור התספורת אינו מן הדין אלא ממנהג ואני מנהג ומבטל מנהג בטעמא כל דהו.

היתר מצטער באבלות

עוד כתב דבר פלא, שה"ט דמותר משום דאיכא צער בגידול השיער למי שרגיל להסתפר, ולא עדיף האי מנהגא ממצות עשה של סוכה דקי"ל מצטער פטור, ובל"ג יום השערות גדלו הרבה והאדם מצטער. וחזן מזה כתב שראה כמה קהלות שלא נהגו מנהג זה כלל ומסתפרים בכל שבוע כפי מנהגם לכבוד השבת, וכיון שאין זה קבוע בכל ישראל, אע"פ שאותו מנהג שנהגו להסתפר בר"ח אייר לא יהיה מנהג כלל, נקיטינן כוותיה דהוי מנהג ממוצע ומינה לא תזוז.

לכאורה יש להעיר על דבריו טובא, דמה שכתב שמותר משום דמצטער קשה מאוד להולמו, הרי כל אבל מצטער בגידול שער, ואדרבה משום כך אסרו עליו תספורת כדי שיהיה בצער. אבל שוב העירו לי שזה לא נכון שהרי רש"י (סוכה כה, ב) כתב להדיא שאין חיוב לאבל להצטער, א"כ צ"ל שהאיסור להסתפר הוא משום שלא יעסוק בדברים שמפיצים את עצמו כדי שיתן לב למצבו, ולא יסיה דעת מן האבילות.

אמנם מה שהוכיח מזה שמצטער פטור מן הסוכה הוא דבר תמוה, שהרי שם הפטור הוא משום דכתיב בסוכות תשבו, ודרשינן תשבו כעין תדורו, אבל בשאר מצוות אין פטור של מצטער, כמבואר בתוס' (סוכה כו, א), שכתבו בטעם ההיתר שאין אדם דר במקום שמצטער. וכן הוא במאירי (סוכה כה, א) וז"ל וטעם כולם תשבו כעין תדורו, והרי אין מטריחין לאדם בהיותו בחליו לעמוד במקום שמזיק לו. א"כ פשוט שאין זה אלא פטור בסוכה ולא בשאר מצוות, ואטו כל מצטער בעשיית מצוה יפטר מן המצוה, והוא תמוה.

שנים מקרא

[הרדב"ז הולך פה לשיטתו במה שכתב במקום אחר (ג, תכה) שחולה פטור משנים מקרא ואחד תרגום, דלא יהא אלא מצטער שהוא פטור מן הסוכה שהוא מצוות עשה של תורה].

ובשו"ת יוסף אומץ (סימן לז) מוכיח מדברי הרדב"ז אלו שלא היה נוהג דבר זה שלא להסתפר בר"ח. וכן מוכיחים מהב"י שדן במנהג הזה ולא העיר מצד תספורת בר"ח.